

ming mislukte maar degene die succes hadden (dat gold vooral voor de BPM, die tot levendige ergernis van Amerikaanse aardolie-maatschappijen door het gouvernement bevoorrecht werd), maakten exorbitant hoge winsten zodat jaarlijks dividenden van enkele tientallen procenten konden worden uitgekeerd. Op de betekenis van die aardoliewinning komen wij terug in het volgende hoofdstuk waarin wij een beeld zullen geven van het 'moderne' Indië dat in de eerste decennia van deze eeuw ontstond – hier willen wij er nog op wijzen dat de rechten die door het gouvernement op de winning van de aardolie werden gegeven, laag waren: tot 1907 3 tot 4% van de netto-opbrengst, nadien 4% van de bruto-opbrengst.

Tinerts was in de Indische archipel in rijke hoeveelheden te vinden op de eilanden Banka en Billiton (zie kaart VI op pag. 62) – het werd op Banka al door de Oost-Indische Compagnie gewonnen en die winning werd nadien door het gouvernement voortgezet. Daarnaast werd de winning op Billiton van 1860 af ter hand genomen door de Billiton Maatschappij die in dertig jaar tijd met een kapitaal, dat van f 5 mln tot f 1 mln teruggebracht kon worden, in totaal ruim f 54 mln zuivere winst maakte; toen in 1892 een nieuwe concessie werd verleend, werd bepaald dat de staat voortaan vijf-achtste van de winst zou ontvangen. Als arbeiders werden op Banka en Billiton Chinezen aangetrokken.

★

Eerder vermeldden wij dat op Java de bevolking onder het Cultuurstelsel bleef toenemen. Die groei, o.m. bevorderd door maatregelen van het gouvernement op het gebied van de volksgezondheid, zette zich in de laatste drie decennia van de negentiende eeuw voort: in 1900 telde de inheemse bevolking ruim 28 miljoen zielen, terwijl het er ten tijde van Raffles vermoedelijk 8 of 10 miljoen waren geweest. Uit een oogpunt van voeding bood, jaren van misoogst uitgezonderd, die bevolkingsgroei lange tijd geen grote moeilijkheden: er waren tot in de tweede helft van de negentiende eeuw op het eiland nog voldoende woeste gronden waar men tot de rijstbouw kon overgaan. Tegen het einde van de eeuw kwamen er evenwel problemen: de particuliere suikerondernemingen hadden het recht gekregen, per bestuursafdeling en per seizoen maximaal een derde van de rijst-*sawahs* te huren, welnu: met medewerking van inheemse bestuurshoofden slaagden zij er vaak in, de beschikking te